

מערך שיעור מס' 10: "מגילתה של החסד" (מגילת רות)

1. מטרות השיעור:

- א. מטרת-על: יצירת היכרות רחבה ובסיסית עם מגילת רות.
- ב. מטרות משנה:

- ❖ ידיעת מבנה חטיבת הכתובים בתנ"ך.
- ❖ הבנת מבנה המגילה תוך היכרות עם דמויותיה.
- ❖ הפנמת ההיבטים הערכיים במעשיה של רות והקשר בינם ובין חג שבועות ומתן תורה.

ג. מטרות לחידון:

- ❖ שימוש בכלי שאלת שאלות מפסוק חלקי בסגנון מא"ל ועמ"נ.

2. חומרים ומשאבים:

- ❖ תנ"ך לכל משתתף
- ❖ מקרן וצג
- ❖ מצגת עם קישורים מוטמעים:
 - קישורים לסרטונים של "כאן" על שבועות ומגילת רות
 - קישור לאתר brainpop על מגילת רות
 - קישור לשיר סיום.

3. הקדמה למורה:

- ❖ את המערך הנוכחי עדיף ללמד לאחר לימוד מערך ספר שופטים, אך הוא יכול גם לשמש במידה מסויימת כהקדמה גם לספר שופטים בפרט וגם לספרי הכתובים בכלל.
- ❖ חשוב להדגיש לתלמידים שלא נוכל לעבור על כל המגילה אלא ננסה להבין את המבנה שלה בקווים כלליים, תוך התמקדות בחציה הראשון.

1. מבנה הכתובים וחלוקתם

כמו שראינו בשיעור הראשון הכתובים הם החלק השלישי והאחרון במבנה התנ"ך, לאחר התורה והנביאים. חלק זה כולל מגוון רחב של ספרים בעלי סגנונות ותכנים שונים – משירה וחכמה ועד היסטוריה ותיאולוגיה. הספרים האלו נכתבו בעזרת השראה רוחנית, אך אינם נחשבים לנבואה קלאסית, ולכן נכללו בכתובים ולא בנביאים.

בשונה מחטיבת הנביאים המציגה רצף היסטורי או נבואות זעם ונחמה, הכתובים מאגדים סוגות ספרותיות מגוונות: שירה, חכמה, היסטוריה מאוחרת ותפילה. אפשר לומר שבאופן עקרוני הנביאים הרבה יותר מוכוונים (לרוב) אל הכלל - פונים אל עמים, אישי ציבור ושלטון שעליהם בד"כ המיקוד והם הממוענים של תוכני נבואתם. ולעומת זאת, הכתובים - מוכוונים (לרוב) יותר אל הפרט¹ ומציגים סיפור הרבה יותר פשוט ומצומצם דרך מגוון זוויות ודמויות:

רועה צאן שמשורר לו תפילות ומזמורים, פילוסוף מבוגר שהוגה במשמעות החיים, נוכרייה ענייה שמלקטת מעט אוכל בשדה, משרת-ברמן יהודי בארמון אצל שליט בחו"ל שמתעד את מסע חייו לניהול האזור, רב חוצניק שעושה עלייה ומנסה להרים את המצב הרוחני-דתי באזור, קבוצת חברים המנסה לנחם את חברם שנקלע למצב טרגי וכאוב, זוג אוהבים שרק משתוקקים למפגש וכו'..
דרך ריבוי הזוויות הזו ספרי הכתובים מציעים מבט עמוק על שאלות קיומיות, אמונה, צדק, סבל ותקווה. חלקם נכתבו במקביל לתקופת ספרי הנביאים וע"י אנשים שחיו בה (כמו ספר תהילים ע"י דוד המלך, או ספר משלי ע"י שלמה בנו) חלק זה מתפרס על תקופה של כ-900 שנה, מהמאות ה-11-10 לפנה"ס ועד המאה ה-5 לפנה"ס.

להלן חלוקת הכתובים המקובלת כיום:

א. ספרי אמ"ת (ספרות החוכמה)

שלושה ספרים שקיבלו את שמם לפי ראשי התיבות שלהם. הם נכתבו במבנה שירי (תקבולות) ובעלי מערכת טעמים מיוחדת ("טעמי אמ"ת"):

- **איוב:** עוסק בשאלת "צדיק ורע לו" דרך סיפורו של איוב וחבריו.
- **משלי:** אוסף פתגמי חכמה ומוסר.
- **תהילים:** ספר התפילות והמזמורים המרכזי.

ב. חמש מגילות

חמש מגילות הנקראות במועדים שונים בלוח השנה העברי:

- **שיר השירים:** שיר אהבה אלגורי המשלב תיאורי בין הדוד לרעהיה.
- **רות:** הקצרה שבספרי הכתובים (ולפי אחת השיטות - הפותחת של ספרי הכתובים²), סיפור המתרחש בתקופת השופטים - בה נתמקד בשיעור הנוכחי.

¹ כמובן שזו אינה ההבחנה היחידה בין הנביאים לכתובים, לדוגמה לרב שרקי ישנה טענה שבנביאים הדברים נאמרו על מנת להישמע ורק אח"כ נכתבו, אך עיקר המעלה של הדברים היא הדיבור. לעומת הכתובים שנכתבו מלכתחילה. ראו בדבריו כאן - [סקירה על ספרי הנביאים והכתובים \(סיכום שיעור\)](#)
² ראו תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

- איכה: קינות על חורבן בית המקדש הראשון וירושלים.
- קהלת: הגיגים פילוסופיים על מהות החיים והבל העולם.
- אסתר: סיפור הצלת היהודים בפרס ומדי בתקופת אחשוורוש.

ג. ספרי היסטוריה ונבואה מאוחרת

ספרים המתמקדים בתקופת גלות בבל ושיבת ציון:

- דניאל: חזיונות נבואיים וסיפורים על דניאל וחבריו - מגולי יהודה - בחצרות מלכי בבל ופרס.
- עזרא ונחמיה: (נחשבו בעבר לספר אחד) מתארים את העלייה מבבל, בניין בית המקדש השני וחידוש היישוב היהודי בארץ.
- דברי הימים (א' וב'): סיכום היסטורי מקיף החל מאדם הראשון ועד הצהרת כורש, תוך התמקדות בשושלת בית דוד ועבודת המקדש.

2. רקע

כדי להבין את סיפורה של מגילת רות, יש לחזור לאחת התקופות המורכבות והסוערות ביותר בהיסטוריה המקראית: **תקופת השופטים**. זוהי תקופה שנמשכה מאות שנים, בין כניסת עם ישראל לארץ בימי יהושע בן-נון לבין הקמת המלוכה, ומאופיינת במשפט המפתח המהדהד בספר שופטים: "**בְּיָמֵינוּ הָיָה אֵין מֶלֶךְ**".

ללא שלטון מרכזי יציב או הנהגה רוחנית מלכדת, העם היה מפולג לשבטים, סבל ממשברים דתיים קשים, ונקלע שוב ושוב למלחמות ולשיעבוד תחת עמי האזור.

אל תוך המציאות הלאומית המפוררת הזו מנחית הפסוק הפותח של המגילה משבר נוסף: "**וַיְהִי בַיָּמֵינוּ שָׁפֵט הַשְּׁפָטִים וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ**". הרעב הכבד לא היה רק משבר חקלאי וכלכלי, אלא גם מבחן מוסרי וחברתי עמוק. חוסר היציבות והמצוקה הכלכלית גרמו לאנשים להתכנס פנימה ולדאוג רק לעצמם, עד כדי כך שאליםלך – אחד מעשירי ומנהיגי בית לחם – בוחר לעזוב את הארץ ואת עמו בשעתם הקשה ביותר ומהגר לשדות מואב השכנה. הרקע של מגילת רות הוא אפוא תמונת מראה של חברה במשבר עמוק, בדידות ונתק, ודווקא מתוך נקודת השפל

הזו יצמח סיפור של חסד יוצא דופן ותיקון חברתי שיוליד בסופו של דבר את המלוכה בישראל.

3

³התמונה המצורפת מתוך מפת התנ"ך באתר מכללת הרצוג - <https://www.hatanakh.com/map>

3. מבנה הספר וחלוקתו

מגילת רות היא יצירה ספרותית מופלאה הבנויה במבנה סימטרי ומהודק, המורכבת מארבעה פרקים שכל אחד מהם מהווה "תמונה" או מערכה נפרדת ברצף העלילתי.

להלן המבנה המוצע לספר (זיהוי מקומות, דמויות וקשרים משפחתיים), חלוקת המגילה לפי מערכות:

מערכה	תוכן מרכזי	מיקום גאוגרפי	דמויות מפתח
פרק א': החורבן והשיבה	הרעב בבית לחם, הירידה לשדה מואב, מות הגברים, והחלטת רות לדבוק בנעמי.	שדה מואב והדרך לבית לחם	אלימלך, נעמי, רות, ערפה
פרק ב': המפגש בשדה	רות יוצאת ללקט שיבולים כדי לשרוד, ומגיעה "במקרה" לשדה בועז שנוהג בה בחסד.	שדה בועז בבית לחם	רות, בועז, הנער הניצב על הקוצרים
פרק ג': הגורן	נעמי יוזמת תוכנית נועזת להבטחת עתידה של רות; המפגש הלילי בין רות לבועז בגורן.	הגורן	נעמי, רות, בועז
פרק ד': הגאולה וההמשכיות	בועז גואל את השדה ואת רות בשער העיר, הנישואין, הולדת עובד ושלשלת היוחסין לדוד המלך.	שער העיר בית לחם	בועז, הגואל ("פלוני אלמוני"), עשרת הזקנים

4. נצפה בסרטון המצורף להיכרות ראשונית עם הסיפור -

איך הכינו פופקורן בתקופת התנ"ך? 🍿 בטעם של פעם: קלי

בסרטון ראינו שהארוחה שבועז מציע לרות בשדה היא ארוחה פשוטה וצנועה ביותר – לחם טבול בחומץ וחופן של גרגירים קלויים ('קלי'). עבור בועז, באותו הרגע, זו הייתה מחווה יומיומית קטנה כלפי ענייה שמלקטת בשדה.

אולם, חז"ל במדרש (רות רבה, ה', ו') מביאים הבחנה מרתקת על הרגע הזה:

*אמר רבי יצחק בר מריון:
בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה - יעשנה בלבו שלום,
... ואילו היה יודע בעז שהקדוש ברוך הוא כותב עליו: "ויצבט לה קלי ותאכל ותשבוע ותתר" –
עגלים מפוטמים היה מאכילה!"*

המדרש אומר לנו דבר עמוק: בועז לא ידע שהמעשה הקטן שלו יירשם בספר הספרים הנצחי ויהפוך לחלק מהתנ"ך, אילו היה יודע כמה משמעות יש לכל גרגיר קלי שהוא נותן לה, הוא היה יותר משקיע ומביא לה ארוחה הרבה יותר מפוארת וגדולה! (אולי אפשר לומר על אותו קלי - חיטים קלויים ששמן רומז על מעשה שהוא קל לביצוע). במקום אחר המדרש (שם, ב', י"ד) אומר -

אמר ר' זעירא: מגילה זו, אין בה לא טומאה, ולא טהרה, ולא איסור, ולא היתר. [כלומר - אין בה דינים והלכות כמו בתורה] ולמה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים.

שאלות לדין-שיח:

- 1) האם לדעתכם יש ערך מיוחד דווקא בכך שבועז עשה מעשה קטן ופשוט מתוך רצון טוב, בלי לדעת שזה ייכנס להיסטוריה?
- 2) בעולם המודרני שלנו (ברשתות החברתיות, למשל), אנשים לפעמים עושים מעשים טובים רק כשהם יודעים ש'המצלמה פועלת' ושהדבר יתועד ויקבל חשיפה. כיצד המדרש על בועז וה'קלי' מציב אלטרנטיבה להתנהגות הזו?
- 3) חשבו על החיים שלכם (בבית הספר, בתנועת הנוער או במשפחה) – אילו 'מעשי קלי' קטנים ויומיומיים אתם עושים או יכולים לעשות, מתוך הבנה שלכל פעולה קטנה שלנו יש בעצם 'הד נצחי' ומשמעות ענקית עבור האדם שמולנו?

5. על הקשר בין המגילה לשבועות ומתן תורה

מעבר לרובד החקלאי של חג השבועות אותו ראינו בסרטון הקודם, בחג זה מציינים את מעמד הר סיני ונתינת התורה, מהו לדעתכם הקשר בין מאורע זה ובין מגילת רות? (לתת לתלמידים לענות).
נצפה בסרטון הנ"ל ולאחריו נשאל את התלמידים

עודד הרוש על מגילת רות, מעשי חסד ויציאה מאזור הנוחות

שאלות לדין-שיח:

- 1) בסרטון נאמר שהטבע של האדם הוא קודם כל לדאוג לעצמו (אנוכיות), האם אתם מסכימים עם זה? מתי קל לנו יותר לתת לאחרים – כשיש לנו המון או דווקא כשקשה לנו?
- 2) חג השבועות הוא חג מתן תורה – היום שבו קיבלנו את "ספר החוקים" הרשמי (אל תגנוב, כבד את אביך ואת אמך וכו'). אבל באופן מוזר, המגילה שאנחנו קוראים בחג (מגילת רות) לא מדברת על

חוקים, אלא על סיפור חברות נאמן ויפה בין שתי נשים שעוזרות אחת לשנייה.
מה לדעתכם הופך את הכיתה או את המדינה שלנו למקום שטוב לחיות בו – זה שיש לנו **חוקים**
ברורים שאסור לעבור עליהם, או זה שיש בין האנשים **חברות ועזרה הדדית** לפנים משורת הדין?
מה יותר חשוב?

6. כלי למידה לחידון - זיהוי מי אמר למי (מא"ל) ועל מי נאמר (עמ"נ):

בספרים יותר סיפוריים, שאלות המבוססות על חלק מהפסוק בלבד מהוות חלק ניכר מחלקו המכריע של החידון, שכן הן המפתח לסינון ולדירוג הרמות הגבוהות ביותר. כשהחידון מציג חצי משפט מתוך דו-שיח, התלמיד נדרש לזהות באופן מיידי את ההקשר המדויק ללא רמזים מסביב, הנה מספר שאלות על פרק ב' בסגנון הזה:

למורה - שימו לב שיש לכם פה יותר שאלות מאשר במצגת.

קטגוריה 1: מי אמר למי?

1. "אַלְכָה נָא הַשְׁדָּה וְאַלְקָטָה בְּשִׁבְלִים"
2. "לְכִי בְּתִי"
3. "לְמִי הַנְּעָרָה הַזֹּאת?"
4. "נְעָרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא, הַשְׁבָּה עִם נַעֲמִי מִשְׁדָּה מוֹאֲבִי"
5. "הֲלוֹא שָׁמַעְתָּ בְּתִי, אֵל תִּלְכִי לְלֶקֶט בְּשְׂדֵה אֲחֵר"
6. "מִדּוּעַ מִצְאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַפְרִינִי – וְאַנְכִי נִכְרָה?"
7. "גִּשְׁי הַלֵּם וְאַכְלֵת מִן הַלֶּחֶם וְטַבַּלְת פֶּתַח בַּחֲמֹץ"
8. "יְהִי מִכִּירָה בְּרוּךְ!"

קטגוריה 2: על מי נאמר?

10. "בְּרוּךְ הוּא לֵה'"
11. "הַנֶּצֶב עַל הַקּוֹצְרִים"
12. "וְאֵת בְּאֵי אֵל הַכְּלִים וְשִׁתִּית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים"
13. "וְגַם בֵּין הָעַמָּרִים תִּלְקָט, וְלֹא תִכְלִימוּהָ"
14. "שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם..."
15. "קְרוֹב לָנוּ הָאִישׁ, מִגְּאֲלָנוּ הוּא"

דף תשובות למורה:

1. רות לנעמי
2. נעמי לרות
3. בועז לנער הניצב על הקוצרים
4. הנער הניצב על הקוצרים לבועז
5. בועז לרות

6. רות לבעז
7. בועז לרות
8. נעמי לרות
9. בועז
10. הנער הממונה על הקוצרים
11. רות
12. רות
13. בועז
14. בועז

7. סרטון לסיכום סיפור המגילה:

בשני הסרטונים הקודמים התמקדו בעיקר ב-2 הפרקים הראשונים, בקישור המצורף יש התייחסות גם ל-2 האחרונים באופן נרחב + יש אפשרות להיכנס לחידון על המגילה: [BrainPop - מגילת רות](#)

8. שיר סיום - האמנם (את תלכי בשדה)

נתנאל אלינסון-האמנם (את תלכי בשדה) (קליפ עם מילים)

מילים: לאה גולדברג

לחן: נתנאל אלינסון

השיר "האמנם" ומגילת רות הם בעלי דמיון רב באווירת התבואה והקציר שמלווה את שניהם, מעבר לזה הם נפגשים בנקודה מרגשת: הבחירה האמיצה בחיים ובחסד דווקא מתוך כאב ובדידות. המילים "ופִּשְׁטִים הַדְּבָרִים נְחִיִּים" מזכירות את שדות בית לחם, שבהם מעשים פשוטים ויומיומיים הופכים לכוח שמקים משפחה ואומה מהריסותיה וסולל דרך אל האור (השיר נכתב בימי מלחמת העולם השנייה - השואה).

שאלה למחשבה: השיר אומר ש"מותר שוב לאהוב" וללכת בפשטות בעולם, רות בוחרת ללכת בעקבות הלב לפני משורת הדין. האם לדעתכם קל יותר למצוא כוחות לחסד ואהבה דווקא כשחווים קושי ומשבר, או שזה דורש מאיתנו מאמץ כפול?